

Навчальна дисципліна «Історія держави і права України»

ТЕМА № 1

**«Предмет, метод, завдання та періодизація навчальної
дисципліни «Історія держави і права України».**

Модуль 1.

Антична та давньосхідна моделі стародавнього права. Ранньофеодальна і станово-представницька держава і право України.

Тези лекції

Предмет, методи, завдання та періодизація навчальної дисципліни «Історія держави і права України».

Поняття предмету та завдання вивчення навчальної дисципліни «Історія держави і права України» в системі суспільних, зокрема юридичних наук, її зв'язок з теорією держави і права та іншими галузями правознавства. Об'єкти та предмети пізнання історії держави і права. Взаємозв'язок історії держави і права України з українознавством, всесвітньою загальною історією та історією українського народу. Періодизація історії держави і права України. Українська правова традиція. Методи пізнання історії держави і права України: діалектичний, історичний, формально – логічний, нормативно-догматичний та компаративістські методи, метод системно - структурного аналізу.

Основні навчальні та наукові джерела пізнання історії держави і права України. Критичний аналіз наукової й учбової літератури. Критика фальсифікацій історії держави і права України.

Предмет вивчення історії держави і права України як історико-правової науки і навчальної дисципліни становлять такі конкретні суспільні явища, а саме держава та право українського народу в історичному розвитку, еволюція державно-правових відносин в Україні за окремі періоди вітчизняної історії. Тому навчальний курс історії держави і права України передбачає стислий виклад загально-історичних і загальнополітичних питань, а основна увага зосереджується на державно-правових проблемах. Останні охоплюють розвиток держави на території

України - форму держави, державний механізм, органи влади та управління (центральні й місцеві), суспільні відносини, правові інститути тощо. В історії права основна увага приділяється джерелам, кодифікаціям, особливостям виникнення й розвитку різних галузей права (головно кримінального, цивільного, процесуального), аналізуються зміст і структура найзначиміших правових норм і найважливіших (із погляду державотворення) правових актів.

Методологія. Історико-правова наука, досліджуючи державно-правові явища, вдається до різноманітних методологічних способів і засобів, які використовуються також і у викладанні відповідної навчальної дисципліни. Серед них є логічний метод. Він складається з індуктивного (від абстрактного до конкретного) та дедуктивного (від конкретного до абстрактного), аналізу (синхроністичний підбір фактів, завдяки яким виявляються неточності джерел і прогалини в загальній картині історико-правового явища), та синтезу, тобто порівняння одержаних історико-правових даних з аналогічними рядами фактів, що були встановлені в такий само спосіб у суміжних науках.

У висвітленні питань виникнення та розвитку держави і права у сучасній вітчизняній та закордонній історико-правовій літературі простежується боротьба двох основних підходів: формаційного, що базується на марксистській періодизації історичного процесу (первісно-громадський устрій, рабовласницький лад, феодалізм, капіталізм, комунізм), і цивілізаційного, який виходить з аналізу не лише безумовно важливих об'єктивних виробничих зав'язків, а й суб'єктивних. Оскільки об'єктивні історичні процеси значною мірою опосередковуються особистістю, за цивілізаційного підходу на перше місце ставиться людина. Визначаючи слушність такого підходу, усе ж зазначимо, що для об'єктивного висвітлення державно-правових реалій варто було б об'єднати ці два методи на основі синтезу.

Крім того, у вивченні історії держави і права України застосовуються й такі спеціальні методи, як історико-правовий, порівняльно-правовий, конкретно-історичний, системний. Суть порівняльно-правового методу полягає у тому, що на підставі порівняння двох або кількох правових явищ, що мають якість подібності, відшукуються їхні розбіжності та визначаються загальні риси. Застосування його

дозволяє виявити загальні закономірності розвитку держави і права на різних історичних етапах (діахронне порівняння), або ж у різних народів, що проживали на території України в той самий час (синхронне порівняння). Історико-порівняльний або історико-правовий метод є одним із найдосконаліших і найпродуктивніших у засвоєнні матеріалу. Використання конкретно-історичного методу передбачає підхід до розгляду державно-правових явищ з урахуванням особливих умов їхнього формування та розвитку. Системний метод дозволяє вирізнити з цілісної системи державно-правових явищ окремі, найбільш показові, найсуттєвіші її елементи, або ж, навпаки, індивідуальні особливості певних держав чи правових систем.

Вивчення історії держави і права України має важливе теоретичне й політичне значення. По-перше як наука і навчальна дисципліна, що перебуває на стику історії та юриспруденції (хоча й входить у систему правознавства), вона має структурно-логічні зв'язки з низкою історичних та юридичних дисциплін, зокрема розглядається як своєрідний вступ до спеціальних юридичних, дисциплін (конституційне, цивільне, трудове, кримінальне право тощо). По-друге, існує безпосередня взаємозалежність правової традиції і рівнем національної свідомості. Чим міцніші зв'язки з минулим, його засвоєння суспільством, тим вищий рівень свідомості народу. А завжди помітну роль у соціальній та національній свідомості народу відігравало минуле державно-правових інститутів. По-третє, історія держави і права України - це наука, яка у своїй основі покликана виховувати громадянина. Відповідні знання про державно-правові системи допомагають формувати правову культуру особистості й суспільства, моральне ставлення до юридичних та політичних реалій. Лише спираючись на досвід історії, ми дістаємо можливість орієнтуватися, в якому напрямі повинні розвиватися національні законодавство та державотворення.

Опора на історичний досвід українського державо- та правотворення, виклад основних моментів якого й становить одне з головних завдань курсу, мали б допомогти випускникам юридичних навчальних закладів зайняти тверду громадянську позицію у справі розбудови демократичної та правової України.

Періодизація історії держави і права України. В основу періодизації історії держави і права України автором покладено проблемно-хронологічний принцип поділу процесу розвитку державно-правових форм, фактів та явищ на території України. Virізнимо три головні критерії, котрі дозволяють з'ясувати якісні відмінності періодів вітчизняного державно-правового розвитку:

- а) принципи організації державної влади, що зводяться до типів і форм держави;
- б) суспільний устрій або соціальна структура суспільства, що змінюється зі зміною типу держави;
- в) право, яке як один із компонентів суспільного ладу розвивається разом з усім суспільством.

Зважаючи на зазначені вище критерії, найбільш загальна періодизація історії держави і права України відповідає таким періодам:

- період античного та давньосхідного типів стародавнього права. Ранньофеодальна та станово-представницька держава і право.
- період української козацько – гетьманської державно-правової моделі.
- період держави і права України за імперського ладу.
- період держави і права України у постреволюційний та радянський часи.

Історіографія. **Історія** – оповідь, дослідження про минулі події; **графія** – пишу, відображаю. Визначається як історія історичної науки в цілому та сукупність досліджень, наукової літератури, присвячених історії держави і права України зокрема.

Самостійне завдання: «Історіографія історії держави та права України». саме, дослідити в хронологічному порядку наукові праці (монографії, статті, навчальні посібники, підручники тощо) присвячені історії держави і права України видані протягом XIX – початку XXI століть.